

SAATEKS

Hea lugeja!

Sinu ees on neljas riigiõiguse aastaraamat, mida koostab ja annab välja Eesti Teaduste Akadeemia riigiõiguse sihtkapital. Kogumik ilmub eelkõige tänu autorite ja tõlkijate tublile panusele, ilma milleta ei saakski rääkida Eesti riigiõigusteadusest. Suur tänu teile!

2023. aastat varjutasid riigisisemed poliitilised pinged ühelt poolt ja teisalt üha ohtlikumaks muutuv rahvusvaheline julgeolekuolukord. Eesti 2023. aasta peamised riigiõiguse märksõnad olid Riigikogu valimised, parlamentarism, obstruktsioon ja usaldusküsimus. Riigikogu valimistele järgnenud koalitsiooniläbirääkimistel tuli otsida lahendusi järjest kasvava eelarvepuudujäägi, akuutse kaitsekulude suurendamise vajaduse, kestliku majanduse raamtingimuste ning inimeste majandusliku toimetuleku mitme vastassuunalise muutujaga sündsusele. Opositsioon vastas nii koalitsiooni valitud lahendustele kui ka nende esitamise viisile lausobstruktsiooniga. Vaidlus obstruktsiooni põhiseaduslikest piiridest jõudis Riigikohtussegi,¹ kes suunas lahenduse leidmise Riigikogule tagasi. Ajakirjanduses kõlasid üleskutsed seada järelevalve opositsiooni õiguste piiramise piiridest kinnipidamise üle ja näha ette opositsionikaebus.² Riigikohtu suhtumine opositsionisaadikute kaebustesse paistab aga olevat pigem tõrjuv.³

¹ RKPJKo 22.06.2023, 5-23-31; 02.11.2023, 5-23-37; RKPJKm 14.02.2024, 5-23-41.

² Raidla ja Jõks: kasutame võimalust kaitsta demokraatiat demokraatia enda eest. – ERR 13.06.2023. Arvutivõrgus: <https://www.err.ee/1609005557/raidla-ja-joks-kasutame-voimalust-kaitsta-demokraatiat-demokraatia-enda-eest> (17.05.2024); Jüri Raidla: riigireform riikluse tuleviku teenistuses. – ERR 24.02.2024. Arvutivõrgus: <https://www.err.ee/1609257753/juri-raidla-riigireform-riikluse-tuleviku-teenistuses> (17.05.2024).

³ Ivo Pilving: kohus ei tohi muutuda parlamendi teiseks kojaks. – ERR 28.02.2024. Arvutivõrgus: <https://www.err.ee/1609266600/ivo-pilving-kohus-ei-tohi-muutuda-parlamendi-teiseks-kojaks> (17.05.2024).

Kuidas lahendada koalitsiooni ja opositsiooni teravat vastasseisu õigusriigile kohaselt, kuid ilma Riigikohtu osaluseta, näib olevat Eesti riigiõigusteaduse üks järgmistest proovikividest.

2023. aasta teine vaieldamatu mõjur oli Venemaa agressioonisõda Ukrainas ja sellele vastu astumine. Rahvusvaheline julgeolukord sunnib riigiõigusteadlasi muu hulgas uuesti läbi mõtlema põhiseaduse riigikaitse regulatsiooni. Kas kõik on optimaalne? Kas oleme õiguslikult valmis, kui asi peaks minema veel tõsisemaks? Vabariigi Presidendi roll riigikaitstes, käsuliini selgus, kaitseisukord või kaitseisund ja sellest väljumise regulatsioon on märksõnad, mis sellega seoses meenuvad. Töö selles vallas peab jätkuma.

Käesolev aastaraamat ei käsitle kõiki eelnimetatud küsimusi ega tee seda kaugeltki ammendavalt. Aastaraamatu kavandamise ja valmimise tsükkel ei võimalda alati arvestada kõigi teemadega, mis aasta jooksul avaliku tähelepanu keskmesse tõusevad. Sellegipoolest on hea meel tõdeda, et **Rait Maruste** keskendub oma artiklis just ühele 2023. aasta peateemadest – opositsiooni-kaebusele.

Aaro Mõttus võtab luubi alla õiguskantsleri eelkontrolli õigusliku olemuse ning hoiab põhitähelepanu küsimusel, mis on Riigikogus menetletava seaduseelnõu kohta menetluse käigus arvamuse andmise õiguslik olemus ja kas see on lubatav.

Monika Mikiver peatub Eesti riigihalduse praktikas levinud nähtusel – andmete riskasutusel – ning püüab seda õiguslikult raamistada.

Dieter Grimm artikkel, mille originaal ilmus 1994. aastal, on märgilise tähtsusega, sest selle tõlge oli Riigikohtus olemas juba 1990. aastate teisel poolel. Tegemist on tekstiga, mida võib pidada üheks Riigikohtu varase praktika mõjuriks, kuid mis ei ole sisulist tähendust kaotanud tänaseni.

Thomas Simon käsitleb küll ajaloolist sündmustikku, analüüsides demokraatia languse põhjusi maailmasõdadevahelisel ajal, kuid sisuliselt toob artikkel esile ohud, mida võib tähelepanelikul vaatlusel kohata tänapäevalgi.

Martin Loughlin arutleb riigi mõiste üle angloameerika õigusruumi perspektiivist ja

Jānis Neimanis annab ülevaate Läti Konstitutsioonikohtu viimase aja olulistest lahenditest.

Aastaraamat toob lugejani ka kolme avaliku arutelu üleskirjutused, millest kahe rõhuasetus on eelkõige tagasivaatel ning ühe teemapüstitus puudutab rahvast riigivõimu teostajana. Arutelul „Haldusmenetlus 20“ jagavad meenutusi

haldusõiguse üldosa reformi ideede sünni juures olnud. Vestlusring „Põhiseadus 30. Kuidas sündis põhiseadus?“ on väärtuslik tagasivaade meie põhiseaduse sünniloole läbi selle kesksete ellukutsujate silmade ning arutus teemal „Rahva võimalused riigivõimu vahetult teostada“ võiks huvi pakkuda neile, kes soovivad süüvida otsedemokraatiasse.

Seekordse aastaraamatu ajalooline tekst pärineb **István (Stephan von) Csekey**lt, kes oli aastatel 1923–1931 Tartu Ülikooli haldusõiguse professor. Põhiartiklile on lisatud autorit ja kirjutise konteksti tutvustav ülevaade **Hesi Siimets-Gross**ilt ning Csekey kaasaegsete – **Anton Palvadre** ja **Artur-Tõeleid Kliimanni** – kriitika ja autori vastus sellele.

Aastaraamat jätkab eelmiste kujundust, kuid olulisemate uuendustena on artiklite liigendamiseks kasutatud vahepealkirju ja pikematele artiklitele on lisatud sisukord, mis hõlbustab tekstis orienteerumist.

Head avastamisrõõmu!

Peatoimetaja Madis Ernits ning toimetajad Heiki Loot,
Marju Luts-Sootak, Uno Lõhmus ja Lauri Mälksoo